

Dyslexieprotocol

2022-2024

Vastgesteld 1-2-2022

Inhoud

1. Inleiding.....	3
2. Wat is dyslexie?.....	4
3. Leerlingen met dyslexie.....	5
3.1 Dyslexiefaciliteiten.....	5
3.2 Werkwijze vaststellen dyslexiefaciliteiten	6
3.3 Afspraken m.b.t. dyslectische leerlingen.....	7
4. Signalering.....	9
5. Beoordeling toetsen.....	10
6. Aanbevelingen.....	11
7. Ontheffingen en vrijstellingen.....	12
8. Het eindexamen.....	14
9. Bronnen.....	15

Bijlagen

- I. Wie doet wat?
- II Mogelijke gevolgen van dyslexie voor het leren
- III Dyslexie in de les
- IV Signalenlijst lees-spellingsniveau

1. Inleiding

Dit dyslexieprotocol heeft als doel om leerlingen, ouders en docenten te informeren over vastgelegde procedures en afspraken met betrekking tot het specifieke leerprobleem dyslexie.

Het Marne college wil iedere leerling de ondersteuning geven die hij of zij nodig heeft om het VMBO/HAVO/VWO goed te doorlopen en af te sluiten met een diploma. Met dit protocol wil het Marne college bereiken dat dyslectische leerlingen:

- die opleiding kunnen volgen, waar ze op basis van hun cognitieve capaciteiten toe in staat zijn;
- om kunnen gaan met hun dyslexie;
- hun functionele lees- en schrijfvaardigheid vergroten, zo nodig met hulpmiddelen.
- de ondersteuning krijgen waar zij (wettelijk) recht op hebben.

Uitgangspunten daarbij zijn dat:

- de ondersteuning aansluit bij de ondersteuningsbehoeften van de leerling;
- de leerling medeverantwoordelijk is voor zijn eigen leerproces;
- de ondersteuning zoveel mogelijk plaats vindt in de reguliere les;

2. Wat is dyslexie?

Dyslexie is een complex probleem dat invloed heeft op het gehele functioneren van een leerling. Het komt voor in alle vormen van onderwijs en is niet gebonden aan intelligentie of sociaaleconomische achtergrond. Er bestaan verschillende definities van dyslexie die in de grote lijnen met elkaar overeenkomen. In dit protocol. In dit protocol gebruiken we de definitie zoals deze in de brede vakinhoudelijke richtlijn dyslexie is opgenomen, de dyslexieomschrijving zoals deze in de DSM-5 is weer gegeven.

Binnen de DSM-5 is er geen specifieke categorie voor dyslexie opgenomen, maar wordt dyslexie gerangschikt en gedefinieerd binnen de categorie 'specifieke leerstoornis', met als specificatie 'beperking in het woordlezen en/of de spellingvaardigheden'. Binnen de DSM-5 vallen de specifieke leerstoornissen, en daarmee dyslexie, in de groep neurologische ontwikkelingsstoornissen.

Als de criteria van een 'specifieke leerstoornis' uit de DSM-5 toegepast worden op het fenomeen dyslexie kan dyslexie als volgt worden gedefinieerd:

- A. *Moeite met het aanleren en gebruiken van lees- en/of spellingsvaardigheden, zoals blijkt uit de persisterende aanwezigheid van minstens één van de volgende symptomen gedurende minstens zes maanden, ondanks interventies gericht op deze moeilijkheden:*
 1. *Onnauwkeurig of langzaam en moeilijk lezen van woorden (moeite met accurate of vloeiende woordherkenning; slecht decoderen);*
 2. *Moeite met spelling.*
- B. *De betreffende schoolse vaardigheden zijn substantieel en meetbaar slechter ontwikkeld dan gezien de kalenderleeftijd verwacht mag worden en hebben een significant negatieve invloed op schoolresultaten en de werkprestaties.*
- C. *De leerproblemen beginnen tijdens de schooljaren, maar worden soms pas manifest op het moment dat de betreffende schoolse vaardigheden zwaarder belast worden dan de betrokkene met zijn beperkte vermogen aankan.*
- D. *De leerproblemen kunnen niet beter verklaard worden door de verstandelijke beperkingen, niet-gecorrigeerde visus- of gehoorstoornissen, andere psychologische of neurologische stoornissen, psychosociale tegenslagen, gebrekkige beheersing van de taal waarin het onderwijs gegeven wordt, of inadequaate onderricht.*

De DSM-5 geeft aan dat het belangrijk is om ook een indicatie te geven van de ervaren last ofwel ervaren onderwijsbelemmeringen en de noodzakelijke ondersteuning die daarvan het gevolg is.

Dyslexie kan in meer of mindere mate aanwezig zijn en heeft niets met intelligentie te maken. De gevolgen van dyslexie zijn voor iedere dyslectische leerling anders. Dat hangt onder andere af van een goede motivatie, doorzettingsvermogen en ondersteuning vanuit de thuissituatie.

Kenmerkende problemen die bij leerlingen met dyslexie kunnen voorkomen, zijn bijvoorbeeld:

Probleem bij	Komt tot uiting bij	Gevolg
Het automatiseren	Directe woordherkenning (technisch lezen)	Traag lezen, slecht tekstbegrip
	Onthouden van woordbeelden	Foutieve spelling
	Onthouden van losse gegevens	Jaartallen, topografie, formules, rijtjes, woordjes en begrippen bekijken niet
	Twee dingen tegelijk doen	Schrijven en luisteren is moeilijk. Aantekeningen goed overnemen is lastig
	Informatieverwerving	Moeite met het maken van zelfstandige opdrachten zoals werkstukken
	Het horen van klankverschillen	Foutieve spelling

Moderne Vreemde Talen	Fonetische uitspraak	Foutieve uitspraak of verhaspelen van woorden
Verbale vaardigheden	Het vinden van de juiste woorden	Leerling maakt verbaal zwakke indruk
	Het onder woorden brengen van een verhaal. Spreekt bij voorkeur in korte zinnen	Idem
Concentratie	Het zich moeilijk kunnen afsluiten van onbelangrijke zaken of achtergrondgeluiden	Snel afgeleid zijn
Sociaal-emotionele ontwikkeling	Lage cijfers ondanks grote inspanning	Frustratie en demotivatie

3. Leerlingen met dyslexie

Indien de diagnose dyslexie is vastgesteld, wordt dit weergegeven in een dyslexieverklaring. De verklaring geeft expliciet aan welke verklaringen er in het onderzoek ten aanzien van dyslexie zijn en welke belemmeringen de leerling ondervindt bij het volgen van onderwijs of bij het functioneren in de samenleving. Tevens geeft de dyslexieverklaring zo concreet mogelijk aan welke maatregelen, faciliteiten, materialen, begeleidings- en behandelvormen (verzamelnaam aanpassingen) voor de dyslectische leerling noodzakelijk zijn.

Een dyslexieverklaring is dan wel onbeperkt geldig, maar de ondersteuningsbehoefte van een leerling kan veranderen. De aanpassingen die een school aan een leerling verleent, hoeven dus niet letterlijk in de dyslexieverklaring te staan. De dyslexieverklaring vormt een beginpunt. Het is de verantwoordelijkheid van de school om in het onderwijstraject te verifiëren of aanpassingen nodig zijn, met daarna dus een vervolg bij het schoolexamen en het centraal examen. Verder zijn scholen op basis van de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte verplicht tot het doen van een doeltreffende aanpassing wanneer (de ouder) van een leerling met beperking, zoals dyslexie, hierom vraagt. Het moet daarbij gaan om een redelijke aanpassing die niet te belastend is voor de school.

Of het een aanpassing moet zijn van de verklaring of een goed onderbouwde notitie ligt aan de aanpassing en/ of deze aansluit bij de dyslexieverklaring. Als de aanpassing aantoonbaar aansluit bij de adviezen in de dyslexieverklaring dan hoeft de verklaring niet te worden aangepast en volstaat een onderbouwde aantekening in het systeem. Sluit de aanpassing niet aan bij de dyslexieverklaring dan volstaat een verklaring van een orthopedagoog/psycholoog met daarin herziene adviezen.

De school is verantwoordelijk ten aanzien van het vaststellen of er aanpassingen nodig zijn en welke aanpassingen bij de leerlingen doeltreffend zijn.

3.1 Dyslexiefaciliteiten

Bij het aanbieden van een faciliteit wordt artikel 55 eindexamenbesluit vo als uitgangspunt genomen:

Een doeltreffende faciliteit compenseert of reduceert de belemmering, waardoor de leerling in staat wordt gesteld te laten zien dat hij aan de eisen die de opleiding aan hem stelt voldoet. De geboden faciliteit neemt niet de eisen waaraan de leerling moet voldoen weg (art. 55 Eindexamenbesluit vo).

In de lagere leerjaren kan het van belang zijn om de leerling meerdere faciliteiten te bieden. In de examenklassen mogen deze echter niet allemaal meer worden gebruikt. In het examenbesluit wordt aangegeven welke faciliteiten ook bij de schoolexamens en het centraal examen worden ingezet. Het is van belang dat de leerling geïnformeerd is over de toegestane faciliteiten die kunnen worden ingezet bij het schoolexamen en centraal examen, en dat ze hier zo goed mogelijk op worden voorbereid.

Mogelijke faciliteiten, zoals aangegeven op de faciliteitenpas.

Voor dyslectische leerlingen uit klas 1 en 2 VMBO, klas 1,2 en 3 HAVO en klas 1,2,3 en 4 VWO:

- extra tijd voor toetsen (20% met een max van 30 minuten)
- minder opgaven in de onderbouw (per vak te bepalen)
- toetsen in vergroot lettertype (Arial 12 p. regelafstand 14)
- aangepast spellingsbeoordeling Nederlands
- aangepast spellingsbeoordeling moderne vreemde talen
- overige vakken: spelfouten niet meerekenen
- mondeling overhoren
- niet onvoorbereid laten voorlezen
- spelfouten niet aanstrepen

- extra controleren van de agenda
- gebruik maken spellingskaarten
- laptop/computer
- het gebruikmaken van voorleessoftware zoals Kurzweil

Faciliteiten in klas 3,4 VMBO, klas 4,5 HAVO en klas 5,6 VWO

Een dyslectische leerling kan gebruik maken van de faciliteiten zoals deze worden aangegeven in artikel 55 eindexamenbesluit VO.

3.2 Werkwijze vaststellen dyslexiefaciliteiten

Aanmelding leerjaar 1:

Bij de aanmelding wordt bij de aanmeldende school gevraagd welke faciliteiten de dyslectische leerling gehad heeft in het primair onderwijs. Dit wordt als overdrachtsinformatie in Magister gezet.

Leerjaar 1:

De dyslexiecoach heeft een dyslexiegesprek met de leerling en stelt de aanpassingen vast. De ouders worden via een brief/mail van de aanpassingen op de hoogte gebracht en kunnen dit op de faciliteitenpas in Magister terug vinden. Wij gaan hierbij uit van wat de leerling nodig heeft.

Leerjaar 2:

De dyslexiecoach heeft een dyslexiegesprek met de leerling en kijkt of er aanpassingen niet meer nodig zijn en/of nieuwe aanpassingen moeten worden vastgelegd. Dit wordt vastgelegd op de faciliteitenpas.

Leerjaar 3 en 4: HAVO 3, VWO 3 en 4:

De leerlingbegeleider of dyslexiecoach heeft een dyslexiegesprek met de leerling en kijkt of er aanpassingen niet meer nodig zijn en/of nieuwe aanpassingen moeten worden vastgelegd.

Leerjaar 3 en 4 VMBO, 4 en 5 HAVO en VWO 5 en 6:

Vooruitkijkend naar het examenjaar wordt met de dyslectische leerling een gesprek gevoerd met de leerlingbegeleider of dyslexiecoach over de aanpassingen tijdens de schoolexamens en het centraal examen.

De volgende aanpassingen zijn toegestaan (artikel 55 van het eindexamenbesluit VO op grond van deskundigenverklaring)

- verlenging examentijd (hooguit 30 minuten)
- auditieve ondersteuning (verklanking)
- gebruik van de computer als schrijfgereï

zie verder Kandidaten met een beperking Centrale examens VO 2021.

Specifieke dispensaties/faciliteiten worden gemeld bij de dyslexiecoach. Deze checkt of deze geoorloofd en overlegt indien nodig met de orthopedagoog.

Samenvattend

Op de faciliteitenpas in Magister staan de aanpassingen voor de desbetreffende leerling, deze zijn op grond van de onderwijsbehoeften vastgesteld.

3.3 Afspraken met betrekking tot dyslectische leerlingen

- Op het Marne college wordt gewerkt met dyslexiecoaches. Het belangrijkste doel van de dyslexiecoach is dat de leerling weet dat er een aanspreekpunt is binnen de school als er vragen/problemen zijn over hun dyslexie. De dyslexiecoach is er ter ondersteuning van de leerlingen die in het bezit zijn van een dyslexieverklaring. De ondersteuning bestaat vooral uit het leren omgaan met de faciliteiten en voorzieningen die aangeboden worden binnen de school. Intensievere begeleiding kan tevens door de dyslexiecoach worden aangeboden.

Voorwaarden voor een goed verloop.

- Elke docent heeft goed in beeld welke leerling dyslectisch is. De dyslexiecoach geeft aan het begin van elk schooljaar de namen van deze leerlingen door.
- De docenten weten en kunnen duidelijk maken dat de verleende faciliteiten noodzakelijk zijn.
- Docenten passen de faciliteiten, zoals deze op de faciliteitenpas staan, toe in hun lessen en toetsen.
- Omdat de behoefte van de dyslectische leerlingen per vak kan verschillen, is het belangrijk dat de docent aan het begin van schooljaar afstemt met de leerling waar hij/zij behoefte aan heeft (bijvoorbeeld wel of niet toetsen in Kurzweil).
- De docenten leggen de nadruk op die dingen waar de (dyslectische) leerling goed in is.
- De mentoren/docenten van dyslectische leerlingen geven desgewenst informatie aan andere leerlingen. Hij/zij maakt duidelijk dat de extra faciliteiten geen voorrecht zijn, maar een noodzaak.
- Overigens is het duidelijk dat veel van de hiergenoemde afspraken ook prima werken voor **alle** leerlingen.

4. Signalering

Voor het signaleren van (mogelijk) dyslectische leerlingen die zonder dyslexieverklaring op het Marne College binnenkomen worden de volgende zaken ondernomen:

- Alle klas 1 leerlingen maken de Diatoetsen. De dyslexiecoach signaleert opvallend lage scores. De leerlingen die uitvallen worden verder geanalyseerd door de orthopedagoog, deze bekijkt ook de basisschoolgegevens, waarna de eventuele screening kan worden afgenomen door dyslexiecoach/orthopedagoog.
- Daarnaast wordt het stappenplan gevolgd zoals dat door Samenwerkingsverband VO Fultura* (hierna: Fultura) is opgesteld. De signalering bestaat uit een aantal stappen en een beschrijving van wie verantwoordelijke is voor de verschillende stappen en wanneer deze stappen plaatsvinden. De leerling wordt door de mentor aangemeld bij de dyslexiecoach n.a.v. signalen van ouders en of docenten. Indien nodig kan de signaleringslijst worden ingevuld (zie bijlage).

Stap 1: De mentor signaleert of informatie wordt via de Diatoetsen gesignaleerd in klas 1.

Eventueel kan de signaleringslijst lees-spellingsproblemen worden ingevuld (zie bijlage)

Stap 2: Mentor meldt aan bij dyslexiecoach

Stap 3: Dyslexiecoach overlegt met orthopedagoog en op grond van de gegevens wordt er een verdiepende screening door de orthopedagoog afgenomen

Stap 4: Indien de screeningsgegevens voldoende aanleiding geven, worden er vragenlijsten verzonden naar ouders en de basisschool.

Stap 5: Als blijkt dat de leerling op basis van de screening en vragenlijsten in aanmerking komt voor een vervolgonderzoek m.b.t. dyslexie, heeft de mentor contact met de ouders hierover, informeert ook over de kosten.

Stap 6: Indien ouders akkoord zijn met de kosten en graag een dyslexieonderzoek willen, dan komt de leerling op de wachtlijst bij Fultura.

Stap 7: De leerling wordt bij Fultura ingepland voor onderzoek.

Stap 8: De onderzoeken vinden plaats bij Fultura.

Stap 9: Schrijven rapportage en adviesgesprek Fultura.

Stap 10: Bij dyslexie vraagt orthopedagoog verklaring en verslag op bij ouders.

Stap 11: Gegevens worden doorgegeven aan CLA door orthopedagoog, dyslexiecoach wordt ingelicht en ondersteuningsbehoeften worden vast gesteld. Leerling kan gebruik maken van de faciliteiten.

**Het Samenwerkingsverband VO Fultura is een stichting van en voor de scholen voor Voortgezet Onderwijs in Zuidwest Friesland. De stichting is een ondersteunende dienst die vraaggestuurd werkt op het gebied van ondersteuning, scholing, intervisie, kennisuitwisseling en handelingsadvisering van leerlingen. Meer informatie is te vinden op www.fultura.nl*

5. Beoordeling toetsen

Dyslectische leerlingen in de onderbouw:

- Het werk wordt, uitgezonderd taaltoetsen, beoordeeld op vakinhoudelijke kennis en niet op spelling. Bijvoorbeeld bij werkstukken.
- De leerling mag bij schrijfvaardigheid en het maken van werkstukken gebruikmaken van spellingcontrole.
- Een slecht handschrift mag de beoordeling niet ongunstig beïnvloeden. De leerling kan in dat geval gebruikmaken van de laptop/computer als schrijfgerei. De orthopedagoog kan deze faciliteit doorgeven aan de CLA.
- Spellingstoetsen afvinken met Onvoldoende of Voldoende.
- Losse woordjestoetsen mogen niet, wel verpakken in zinsverband.
- Bij taaltoets: Maximaliseren van punten van aftrek bij een toets. Niet meer dan 1 punt aftrek voor spelling op het totaal te behalen punten (10%).
- Als een woord fonetisch wordt geschreven, wordt dit goed gerekend. Dit met uitzondering van grammaticale fouten.
- Herhalings-/fonetische fouten en letterverdraaiingen (bv: huose-house) worden bij talen niet meegeteld.
- Mondeling overhoren mag; in overleg met de docent.

Dyslectische leerlingen in de bovenbouw:

- Voor het treffen van aanpassingen in de wijze van examinering bij dyslectische kandidaten is een deskundigenverklaring nodig op grond van artikel 55 van het Eindexamenbesluit VO.
- Toegestaan is: verklanking (voorlezen van teksten), maximaal 30 minuten tijdverlenging en gebruik van de computer als schrijfgerei, waarbij voor dyslectici de spellingscontrole mag worden gebruikt. Bij gebruik van de computer ziet de school erop toe dat de leerling geen toegang heeft tot hulpmiddelen die niet zijn toegestaan. Zie het document 'Computer als schrijfgerei' op Examenblad.nl.
- Niet toegestaan: digitaal woordenboek, spellingkaarten, grammaticakaarten of stappenplannen.
- Voor de beoordeling van spelling gelden voor alle kandidaten dezelfde regels. Er is dus geen sprake van een verminderde aftrek voor dyslectische kandidaten of van het niet meetellen van 'typische dyslexiefouten'. Dit geldt voor het schoolexamen en het CE.
- Alleen dyslectische leerlingen mogen bij schrijfvaardigheidstoetsen spellingcontrole gebruiken. Als een niet dyslectische leerling om andere redenen spraaksynthese gebruikt, (bij TOS, een visuele beperking of met specifieke toestemming van de Inspectie) mag de spellingcontrole dus niet worden gebruikt.

6. Aanbevelingen

De volgende punten zijn niet verplicht, maar kunnen gezien worden als een suggestie of een advies naar docenten.

- Huiswerk tijdig op het bord zetten.
- Aantekeningen en schema's van de docent of van een "betrouwbare" klasgenoot voor de dyslectische leerlingen kopiëren.
- Geen onverwachte leesbeurt.
- Waar nodig opdrachten zoveel mogelijk voorlezen en toelichten. (Dit kan ook door een klasgenoot van de leerling gedaan worden). Zoveel mogelijk de opdrachten digitaal aanleveren, zodat de leerling ze met het programma Kurzweil kan lezen.
- Het moet mogelijk zijn om een toets **binnen de lestijd** te maken.
- Licht bij een toets de vragen en opdrachten eventueel mondeling toe.
- Bij het toetsonderdeel spelling niet lager dan een 4.0 geven.
- Denk ook aan leerkaarten met eenvoudige grammaticaregels als geheugensteuntje. Deze zijn op school aanwezig bij de dyslexiecoach.
- Bij het lezen van grote stukken tekst zou je als docent een korte samenvatting kunnen geven. Bij een leestoets is dit natuurlijk niet mogelijk.
- Geef regelmatig tips voor het leren van woordjes:
bijvoorbeeld:
 - woordkaartjes gebruiken (Nederlands en vertaling)
 - meelesen met cd (luisteren) voor het bevorderen van de klanktekenkoppeling.
 - hardop lezen en nabespreken.
 - opschrijven van de te leren woorden.
 - kleine hoeveelheden tegelijk
 - beter 3 x 10 minuten dan één keer een half uur.
 - het programma WRTS/Kurzweil.
- Controle (steekproefsgewijs) van de agenda en het gemaakte huiswerk, met oog op leesbaarheid en bruikbaarheid. Dit met name in de onderbouw.
- Controleer het gemaakte huiswerk, vooral van moderne vreemde talen.
- Bespreek welke spellingfouten worden meegeteld in de beoordeling en maak een verschil tussen inzichtfouten en andere fouten.

Voor meer informatie per vakgebied zie bijlage III

7. Ontheffingen en vrijstellingen

Binnen het voortgezet onderwijs zijn er voor leerlingen die niet in staat zijn het volledige onderwijsprogramma te volgen, mogelijkheden tot aanpassingen. Hieronder zetten wij op een rijtje welke regelingen voor dyslectische leerlingen gelden.

Vrijstellingen in de onderbouw

Nederlands en Engels

Artikel 11d van de WO biedt ruimte om in individuele gevallen ontheffingen te verlenen voor onderdelen van de kerndoelen. Dit maakt in principe ontheffingen voor onderdelen van de vakken Nederlands en Engels mogelijk, bij leerlingen die door hun dyslexie ernstig beperkt zijn. De wet (artikelen 11a en 11c, WVO) legt echter sterk de nadruk op de mogelijkheden voor doorstroming van de leerling. Aangezien de vakken Nederlands en Engels in alle profielen verplichte vakken zijn, zullen er in de praktijk zeer zwaarwegende redenen moeten zijn om ontheffing te verlenen. De afweging tot ontheffing wordt per individueel geval door het bevoegd gezag van de school gemaakt.

Frans en Duits

De mogelijkheden om ontheffing te verlenen voor de tweede moderne vreemde taal verschillen per schoolsoort, leerjaar of leerweg (vmbo).

1. VMBO in de eerste twee leerjaren (Inrichtingsbesluit WVO, artikel 22)

Behalve voor leerlingen die naar de verwachting van het bevoegd gezag doorstromen naar de basisberoepsgerichte leerweg, is in de eerste twee leerjaren van het vmbo Frans en Duits als tweede moderne vreemde taal verplicht. Scholen mogen zelf kiezen of zij beide talen aanbieden, of één van de twee. Voor het volgen van alleen Frans of alleen Duits is geen ontheffing nodig.

Vrijstelling voor Frans en Duits is niet mogelijk voor dyslectische leerlingen.

Wel kan de school in de eerste twee leerjaren zelf invulling geven aan het onderwijs in de tweede moderne vreemde taal, omdat er, met uitzondering van Engels, geen kerndoelen zijn voor de moderne vreemde talen. De school moet hierbij wel rekening houden met doorstroommogelijkheden van de leerling.

Alleen in een aantal specifieke gevallen – en dan gaat het niet alleen om leerlingen met dyslexie – zijn er wel mogelijkheden om ontheffing te krijgen voor Frans en Duits. Dit geldt voor:

- Leerlingen die Spaans, Arabisch of Turks volgen
- Leerlingen die buiten Nederland vergelijkbaar onderwijs hebben gevolgd, en daarbij geen of te weinig onderwijs in Frans en Duits hebben gekregen.

Leerlingen kunnen via deze regel alleen ontheffing krijgen van de tweede moderne vreemde taal, wanneer zij voor de eerste maal tot een school voor vbo of mavo zijn toegelaten en zijn geplaatst in een hoger leerjaar dan het eerste.

2. Havo en vwo in de eerste drie leerjaren (Inrichtingsbesluit WVO, artikel 21)

In de eerste drie leerjaren van havo en vwo zijn zowel Frans als Duits verplicht. Dyslectische leerlingen kunnen geen ontheffing krijgen. Wel kan de school in de eerste drie leerjaren zelf invulling geven aan het onderwijs in de tweede moderne vreemde taal, omdat er, met uitzondering van Engels, geen kerndoelen zijn voor moderne vreemde talen. De school moet hierbij wel rekening houden met de doorstroommogelijkheden van de leerling.

Alleen in een aantal specifieke gevallen – en dan gaat het niet alleen om leerlingen met dyslexie – is er een aantal mogelijkheden voor ontheffingen:

- *Leerlingen die Spaans, Russisch, Italiaans, Arabisch of Turks volgen, kunnen ontheffing krijgen voor Frans of Duits. Het is niet mogelijk beide vakken te vervangen.*
- *Leerlingen die buiten Nederland vergelijkbaar onderwijs hebben gevolgd en daarbij geen of te weinig onderwijs in Frans of Duits hebben gekregen, kunnen ontheffing krijgen voor Frans, Duits of beide talen;*

Leerlingen kunnen via deze regel alleen ontheffing krijgen wanneer zij voor de eerste maal tot een school voor havo of vwo zijn toegelaten en zijn geplaatst in een hoger leerjaar dan het eerste.

Vrijstellingen in de bovenbouw

1. Bovenbouw vmbo (Inrichtingsbesluit WVO, artikel 26n)

In de bovenbouw van het vmbo zijn er weinig mogelijkheden tot ontheffingen geregeld, omdat er in de verschillende sectoren veel keuzevrijheid is. De leerling kan het probleem meestal omzeilen door een vak eenvoudigweg niet te kiezen. De ontheffingsmogelijkheden concentreren zich daarom op de sector economie. Leerlingen die in de eerste twee leerjaren ontheffing hebben gehad voor Frans of Duits, kunnen in die sector ontheffing krijgen voor Frans of Duits. In plaats daarvan kunnen ze kiezen voor Arabisch, Turks, Spaans, maatschappijleer II, geschiedenis en staatsinrichting of aardrijkskunde. Deze bepaling geldt ook voor leerlingen die onderwijs gaan volgen in de basisberoepsgerichte leerweg, en die in het schooljaar daarvoor LWOO volgden.

De leerling in de basisberoepsgerichte leerweg, die in de onderbouw geen Frans of Duits heeft gehad omdat hij naar verwachting deze leerweg ging volgen, volgt in de sector economie van de basisgerichte leerweg, in plaats hiervan in de bovenbouw Arabisch, Turks, Spaans, maatschappijleer II, geschiedenis en staatsinrichting of aardrijkskunde.

2. Bovenbouw havo (inrichtingsbesluit WVO, artikel 26 e)

Per 1 augustus 2007 is een tweede moderne vreemde taal in de bovenbouw van het havo in drie van de vier profielen niet verplicht. Havoleerlingen kunnen de tweede moderne vreemde taal vermijden door een ander profiel te kiezen dan cultuur en maatschappij.

3. Bovenbouw VWO (Inrichtingsbesluit WVO, artikel 26 e)

Leerlingen in de bovenbouw van het atheneum moeten naast Engels een tweede moderne vreemde taal volgen. Hiervoor kunnen Frans, Duits, Spaans, Italiaans, Russisch, Arabisch, Turks of Fries aangeboden worden. Leerlingen kunnen hiervan ontheffing krijgen als zij:

- Een stoornis hebben die specifiek betrekking heeft op taal of een zintuiglijke stoornis hebben die effect heeft op taal;
- Een andere moedertaal hebben dan Nederlands of Fries;
- Onderwijs volgen in een profiel natuur en techniek of natuur en gezondheid, en indien het onderwijs in de taal naar verwachting een succesvolle afronding van de opleiding verhindert.

Het is de verantwoordelijkheid van de school dit per geval te bekijken. Hiervoor is geen toestemming vooraf van de inspectie nodig. De leerling moet in plaats van de taal een vervangend vak kiezen met een normatieve studielast van ten minste 440 uren. De keuze is afhankelijk van het aanbod van de school. Voor leerlingen op het gymnasium is geen ontheffingsmogelijkheid geregeld, omdat daar de klassieke taal in plaats van de tweede moderne taal komt.

8. Het eindexamen

Artikel 55 van het *Eindexamenbesluit* geeft de directeur de vrijheid de examencondities aan te passen aan de mogelijkheden van een gehandicapte kandidaat. Als het alleen gaat om een verlenging van de examentijd met maximaal 30 minuten, dan volstaat de diagnose uit de deskundigenverklaring. Indien andere faciliteiten noodzakelijk zijn, dan dient de deskundigenverklaring aan te geven waaruit deze zouden kunnen bestaan. Als die adviezen al eerder zijn vermeld in een deskundigenverklaring, dan hoeft er geen nieuwe verklaring te worden afgegeven. Men gaat er dan wel van uit, dat de diagnose al eerder is gesteld. Examenkandidaten mogen met toestemming van de directie een laptop met tekstverwerkingsprogramma en spellingcorrector gebruiken bij het examen Nederlands.

Actuele informatie op internet

Voor de regelingen in de onderbouw wordt verwezen naar artikelen uit het Inrichtingsbesluit WVO/ kerndoelen.

Deze artikelen zijn terug te vinden op <https://wetten.overheid.nl/>

- Onder de kop 'kies soort regeling' vindt u aan 'AMvB's en andere Koninklijke Besluiten'
- U zoekt op 'Inrichtingsbesluit W.V.O.'

Voor de regelingen in de bovenbouw wordt verwezen naar artikelen uit het Eindexamenbesluit. Deze artikelen zijn terug te vinden op www.examenblad.nl. De informatie is gefilterd op het jaar waarin het eindexamen wordt afgerond. U kiest dus eerst voor het juiste examenjaar.

Faciliteiten voor eindexamenkandidaten

Voor het schoolexamen en het centraal examen kan een leerling, die in het bezit is van een dyslexieverklaring, verlenging van examentijd aanvragen. De betreffende leerling krijgt 20% extra tijd met een maximum van 30 minuten per examen. Op basis van de ondersteuningsbehoeften mag de dyslectische leerling gebruik maken van een laptop en een audioprogramma zoals Kurzweil. Leerlingen die een digitaal examen maken (vmbo-BB/KB) krijgen automatisch een examen met audio-ondersteuning.

9. Bronnen

College voor Toetsen en Examens, *Kandidaten met een beperking. Centrale examens VO 2021. Versie september 2020*

De Krosse, H., & Kleijnen, R. (2009). *Dyslectische leerlingen en de exacte vakken*. Nijmegen, Nederland: Expertisecentrum Nederlands.

De Krosse, H., & Kleijnen, R. (2009). *Dyslectische leerlingen en de praktijkvakken en creatieve vakken*. Nijmegen, Nederland: Expertisecentrum Nederlands.

Dyadon advies & training, 2019. Hulpkaarten

Dyslexie Centraal. *Stimuleringsprogramma Aanpak dyslexie*. 10-12-2020 schriftelijk contact met projectteam, mevr. C. Dood

Henneman, K., Bekebrede, J., Cox, A. & de Krosse H. (2013). *Protocol Dyslexie voortgezet onderwijs. Handreiking voor directie, middenmanagement en docenten*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands, Masterplan Dyslexie.

Scheltinga, F., Tijms, J., Zeguers, M., Rolak, M & Bree de, E. (2021). *Brede vakinhoudelijke richtlijn. Dyslexie*.

Bijlage I

Wie doet wat?

AFSPRAKEN DYSLEXIE EN DYSLEXIEBEGELEIDING 2021/2022			
<p>In dit stuk worden de verschillende taken met betrekking tot dyslexie (begeleiding en (technische) ondersteuning) aangegeven Er vindt nauwe afstemming plaats tussen de dyslexiecoach, orthopedagoog, leerlingbegeleider en mentor.</p> <ul style="list-style-type: none"> - De dyslexiecoach is verantwoordelijk voor de individuele en inhoudelijke begeleiding van de dyslectische leerling op het Marne College. De dyslexiecoach is verantwoordelijk voor het actualiseren van de inhoudelijke kennis m.b.t. dyslexie(begeleiding). - De orthopedagoog begeleidt de docenten en de dyslexiecoach bij de omgang van dyslectische leerlingen in het algemeen en/of in de klas; <p>NB: <i>In dit stuk wordt gesproken over 'Magister'. Magister is het digitale leerlingenvolgsysteem. Per 1-8-2022 wordt dit Somtoday.</i></p>			
	Werkzaamheden	Wie	Toelichting
<i>Begin schooljaar:</i>			
1.	Inventarisatie nieuwe eerste klas dyslectische leerlingen na definitieve aanmelding.	Leerlingbegeleider i.o.m. collega die nieuwe aanmeldingen 1 ^e klas behandelt	<ul style="list-style-type: none"> • Er moet een dyslexieverklaring aanwezig zijn. In de verklaring staat veelal opgenomen welke faciliteiten de leerling nodig heeft. Hierbij wordt gekeken wat wettelijk is toegestaan. • De basisschool bevragen door aanmelders t.a.v. dyslexiebegeleiding leerling.
2.	Faciliteiten per leerling inventariseren	Orthopedagoog i.s.m. dyslexiecoach	<ul style="list-style-type: none"> • In de dyslexieverklaring is opgenomen van welke faciliteiten de leerling gebruik kan maken om goed te functioneren op school. Staan bepaalde faciliteiten niet opgenomen in de dyslexieverklaring, dan is het aan de orthopedagoog om dit aan te geven en vast te leggen. • Uitgangspunt is wat de leerling nodig heeft. • De verklaring (incl. de eventuele aanvullingen van de orthopedagoog) is leidend bij de toewijzing van faciliteiten op school.
3.	Faciliteiten doorgeven aan de CLA (centrale Leerlingen Administratie)	Orthopedagoog	<ul style="list-style-type: none"> • Dit moet vóór 1 oktober doorgegeven zijn aan de CLA. • De gegevens moeten onderbouwd zijn in de dyslexieverklaring, die wordt meegestuurd naar de CLA.
4.	De digitale faciliteitenpas wordt aangemaakt in Magister	CLA	<ul style="list-style-type: none"> • De faciliteiten die de leerlingen nodig hebben worden elk jaar door de leerlingbegeleider met de leerling besproken.
5.	Extra ondersteuning en aanvullende afspraken m.b.t.	Mentor / Leerlingbegeleider	<ul style="list-style-type: none"> • Gelinkt met digitale faciliteitenpas.

	de begeleiding van een dyslexie-leerling in Magister zetten.		<ul style="list-style-type: none"> Mocht er extra toelichting nodig zijn dan kan de mentor/leerlingbegeleider deze extra informatie in Magister zetten, uiteraard op basis van hetgeen is opgenomen in de dyslexieverklaring. <ul style="list-style-type: none"> Extra tijd bij toetsen Vergroot formaat toetsen Aangepaste spellingsregeling
6.	Herinnering dat de faciliteiten vóór 1 oktober in Magister staan	Zorgcoördinator	<ul style="list-style-type: none"> De zorgcoördinator stuurt een herinnering naar de mentoren en leerlingbegeleiders dat alle faciliteiten in beeld moeten zijn en dat er tijdig een faciliteitenpas is aangemaakt in Magister
7.	Brief met overzicht faciliteiten naar ouders / verzorgers	Zorgcoördinator	<ul style="list-style-type: none"> De zorgcoördinator stuurt jaarlijks rond 1 oktober een brief naar ouders van de nieuwe eerstejaars leerlingen en eventuele zij-instromers met daarin de afspraken die opgenomen zijn op de faciliteitenpas. Mocht de faciliteitenpas veranderen dan wordt dit door zorgcoördinator bij de CLA aangegeven. Bron = Magister / faciliteitenpas
8.	Voorlichting naar ouders m.b.t. dyslexie op ouderavond.	Dyslexiecoach	<ul style="list-style-type: none"> Op de ouderavond voor de 1e klas zal de dyslexiecoach een korte toelichting geven op de werkwijze op het Marne College m.b.t. dyslexie <ul style="list-style-type: none"> Toekenning faciliteiten Digitale faciliteitenpas Individuele begeleiding
9.	Voorlichting dyslexie Open Huis.	Dyslexiecoach	
	<i>Gebruik Kurzweil</i>		<i>Uit de inventarisatie vanuit de dyslexieverklaring van de gewenste faciliteiten komt gebruik van Kurzweil naar voren.</i>
1.	Kurzweil in de klas		
1a.	Doorgeven welke digitale boeken besteld moeten worden	leerlingbegeleider	<ul style="list-style-type: none"> Dit moet doorgegeven worden aan Hilde Borghardt.
1b.	Digitale boeken bestellen	Hilde Borghardt	<ul style="list-style-type: none"> Digitale boeken worden besteld bij Dedicon
1c.	Digitale boeken inlezen in Kurzweil	ICT – Wout Mulder	
1d.	Begeleiden gebruik Kurzweil	ICT (technische deel) Dyslexiecoach (werken en leren met Kurzweil en inzet in de klas)	<ul style="list-style-type: none"> Zodra de leerlingbegeleider/mentor doorgeeft aan de dyslexiecoach dat de leerling met Kurzweil gaat werken, zal de

			<p>dyslexiecoach de leerling kennis laten maken met Kurzweil en een instructiemoment organiseren met een groepje leerlingen. Dit kan i.s.m. ICT.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opstarten Kurzweil tweede week na de zomervakantie
1e.	Plaatsing Kurzweil op laptop van leerling.	ICT i.o.m. leerlingbegeleider/dyslexiecoach	<ul style="list-style-type: none"> • Op verzoek van leerlingbegeleider? Of dyslexiecoach wordt Kurzweil geïnstalleerd op de laptop van de leerling.
2. Toetsen met Kurzweil			
2a.	Toets wordt aangeleverd bij C. Holsheimer of A. Groenewegen of Betty Okkema (h/v)	docent	
2b.	Toets wordt Kurzweilproof gemaakt en klaargezet in Kurzweil	Betty Okkema (S1: h/v) of C. Holsheimer of A. Groenewegen (S7: bb/kb/gt+-)	
2c.	Leerling kan op toetsmoment de toets maken m.b.v. Kurzweil	Leerling	
Gedurende schooljaar			
1.	Begeleidingsgesprekken/ ondersteuningsbijeenkomsten	Dyslexiecoach i.o.m. mentor/leerlingbegeleider	<ul style="list-style-type: none"> • Frequentie afhankelijk van gewenste intensiteit van begeleiding (spreekuur) • Hierbij ook aandacht voor bijv. sociaal emotionele problematiek en planning. • De dyslexiecoach legt de resultaten en afspraken vast in Magister, liefst volgens een vast format.
2.	Examenkandidaten ondersteunen, voorbereiden, trainen.	Dyslexiecoach i.o.m. mentor/leerlingbegeleider	<ul style="list-style-type: none"> • Afhangelijk van de gewenste intensiteit van de begeleiding worden de gesprekken gevoerd door dyslexiecoach of mentor • Mentor stemt dit af met dyslexiecoach
Einde schooljaar:			
1.	Inventarisatie nieuwe dyslexieleerlingen.	degene die verantwoordelijk is voor de nieuwe aanmeldingen	<ul style="list-style-type: none"> • Zie hiervoor notities bij 'begin schooljaar'
Overige afspraken:			
1.	Individuele ondersteuningsbehoeften docenten en passpunt-medewerkers m.b.t. dyslexie bij uitvoering in de klas.	Orthopedagoog in samenwerking met dyslexiecoach	
2.	(Tussentijdse) afname screening	Orthopedagoog	<ul style="list-style-type: none"> • Deze stap is voor leerlingen waarvan na aanmelding in de eerste klas vermoedens bestaan dat er sprake is van dyslexie.

			<ul style="list-style-type: none">• De orthopedagoog kan een tussentijdse screening doen op basis van de resultaten van de DIA-toets spelling /tekstbegrip en of andere aanwijzingen m.b.t. dyslexie.• Orthopedagoog neemt de screening af i.o.m. leerlingbegeleider• Bij sterk vermoeden van dyslexie zal dit doorgegeven worden aan de leerlingbegeleider.• Leerlingbegeleider bespreekt dit met ouders en geeft de mogelijkheden van testen aan<ul style="list-style-type: none">○ Testen bij Fultura (kosten 1/3 voor ouders; 2/3 voor het Samenwerkingsverband)
--	--	--	---

Bijlage II

Mogelijke gevolgen van dyslexie voor het leren

Lezen

- Traag en niet accuraat (hardop) lezen, ook bekende woorden worden niet altijd vlot en goed gelezen.
- Het weglaten en/of toevoegen van woorden.
- Omdat het technisch lezen te veel aandacht vraagt, is er soms te weinig aandachtscapaciteit over voor tekstbegrip.
- Omdat lezen zo veel tijd en inspanning kost, leveren vooral lange teksten vooral lange teksten problemen op.

Spellen

- Veel spelfouten, zowel in complexe als in alledaagse, eenvoudige woorden.
- Bij onbekende spellingen onvoldoende kunnen terugvallen op een adequate strategie (regelstrategie, inprentstrategie, luisterstrategie)
- Bij onbekende spellingen onvoldoende kunnen terugvallen op het analyseren van woorden in (bekende) woorddelen en afzonderlijke letters.
- Weinig inzicht in woordopbouw. Dit kan zich uiten in:
 - Moeite met het herkennen van delen uit woorden die hetzelfde zijn, waardoor het lezen en spellen trager en met meer fouten gaat.
 - Moeite met het leggen van de relatie tussen spelling, grammatica en betekenis waardoor er spelfouten gemaakt worden(hei-hij).

Leren/Algemeen

- Problemen met het leren en lezen van losse woorden (zonder context).
- Woordvindingsproblemen.
- Doordat het lezen zo veel aandacht vraagt, te weinig aandachtscapaciteit voor het volgen van de tekststructuur, waardoor de rode draad zoekraakt en het maken van een samenvatting moeilijk is.
- Het tekort aan aandachtscapaciteit kan ook leiden tot:
 - Niet begrijpen van complexe vragen.
 - Niet onthouden van meervoudige constructies, terwijl ze de afzonderlijke taken wel kunnen uitvoeren.
 - Moeite met teksten/boeken met onoverzichtelijke structuur/lay-out.
- Doordat het spellen van afzonderlijke woorden zo veel aandacht vraagt, te weinig aandachtscapaciteit bij het schrijven waardoor het aanbrengen van een tekststructuur en een heldere lay-out moeilijk is.
- Door te weinig lezen blijft de woordenschat soms beperkt.
- Afname van tempo en nauwkeurigheid als er onder druk gewerkt moet worden (toetsen, examens etc.)
- Door niet-nauwkeurig lezen problemen met het maken van multiple choice toetsen, waar kleine verschillen in antwoorden vaak cruciaal zijn.
- Moeite met het maken van aantekeningen, tijdens het luisteren.
- Moeite met het (snel) opschrijven van informatie die wordt gedictieerd door de docent.
- Moeite hebben (en fouten maken) bij het overnemen van aantekeningen van het (digi)bord.
- Fouten maken of fouten over het hoofd zien bij het zelf corrigeren van oefeningen tijdens klassikale besprekingen.
- Moeite met het onthouden of ophalen van namen/begrippen uit het geheugen (jaartallen/topografie).

Spreeken/Luisteren

- Moeite met het onthouden van uitspraak van woorden/klanken.
- Moeite met het verstaan van "snelle" spraak.
- Moeite met luisteroefeningen, omdat woorden en klanken niet goed worden verwerkt.
- Moeite met luisteroefeningen, omdat woorden en klanken niet goed worden verwerkt.

- Moeite met luisteroefeningen vanwege gebrek aan tijd, omdat met het lezen van de vraag en opschrijven van het antwoord meer tijd kost dan de gegeven tijd.

Moderne vreemde talen

- Moeite met het onthouden van geleerde woorden. Er is onvoldoende resultaat van intensief oefenen. Dit werkt door in alle overige vaardigheden (spreken, luisteren, begrijpend lezen en schrijven) in de moderne vreemde talen.
- Moeite met het aanleren van nieuwe klank-tekenkoppelingen waardoor ze zich de uitspraak moeilijk eigen maken.
- Moeite met het verstaan van "snelle" spraak van moedertaalsprekers in de moderne vreemde talen.
- Moeite met spellen.
- Moeite met het afleiden van woordbetekenissen en spellingen, doordat er weinig inzicht in woordopbouw is.
- Moeite met het herkennen van delen uit woorden die hetzelfde zijn, waardoor het lezen en spellen trager en met meer fouten gaat (jour zit in journal en in toujours).
- Moeite met het leggen van de relatie tussen spelling, grammatica en betekenis, waardoor er spelfouten gemaakt worden.
- Gebruik van de Nederlandse spelling bij het schrijven in de moderne vreemde talen.

Taak- en werkhouding

- Ongestructureerd, inadequaar en/of vluchtig taakgedrag en werkhouding.
- Moeite met plannen en vasthouden van de volgorde van denkstappen.
- Onvoldoende werkverzorging.
- Onvoldoende metacognitieve vaardigheden voor zelfsturing.
- Inadequate leerstijlen.
- Onvoldoende of tanend doorzettingsvermogen.

Bijlage III

Dyslexie in de les

Vorbereiding:

- Zet belangrijk werk op papier (schrijven en luisteren tegelijkertijd vraagt veel energie) en hanteer een overzichtelijk lay-out (Arial 12).
- Plan extra tijd voor opdrachten en toetsen in.
- Welke extra materialen heeft de leerling nodig (bijv. hard- en software; wat is op school gangbaar, wat staat er op de faciliteitenkaart)?
- Plan differentiatie en samenwerkactiviteiten in.
- Ben voorspelbaar: doel van de les; activiteiten; vindplaats materialen.
- Is de plek in de klas goed voor de leerling (goed zicht op docent en bord)?
- Is er een begeleidingsplan voor de leerling? Wat betekent dit voor de les?
- Ga een gesprek aan met de leerling over wat hij/zij in de les extra hard heeft.

Tijdens de les:

- Vermijd inslijpen van fouten. Geef voldoende tijd voor het verbeteren en geef eventueel nakijkbladen.
- Controleer regelmatig zelf werkboeken en schriften.
- Help de leerling aantekeningen te maken en geef de tijd om ze na de les door te lezen en eventueel te verbeteren.
- Gebruik duidelijke taal.
- Visualiseer de instructie met plaatjes; filmpjes, leer leerlingen mindmaps te maken.
- Controleer of de instructie is aangekomen.
- Pas het tempo van de les aan.

Dyslexie en de exacte vakken

Niet-talige vaardigheden: automatiseren en werkgeheugen

- Laat zien dat er verschillende linken bestaan tussen bewerkingen (x en $;$; $70+30$ en $0,7+0,3$).
- Laat tussenstappen noteren bij het berekenen en werk met uitgewerkte voorbeelden.
- Zorg voor veel korte herhaling van nieuwe formules en symbolen.
- Werk met uitgewerkte voorbeelden en laat de leerling daarop reflecteren.
- Leg de nieuwe vaktaalwoorden/-termen uitgebreid uit en gebruik ze in verschillende contexten (grafiek; verzameling; reactie).
- Gebruik beeldmateriaal. Maak relaties visueel door: mindmap; woordweb; concept map (lijndiagram; deel-geheel diagram).
- Maak de eerste opgaven samen zodat er geen verkeerde procedures inslijpen.
- Laat hardop rekenen (helpt bij memoriseren).
- Laat de leerling gebruik maken van een rekenmachine.
- Deel websites waarop instructiefilmpjes te bekijken zijn.
- Bedenk met de leerling ezelsbruggetjes.
- Zet emotie in (een grapje, eigen ervaring).
- Leer de leerling een diagram te maken van talige en rekenkundige uit een opgave.
- Leer de leerling ook bij de exacte vakken een overhoorprogramma in te zetten.

Overleg speciale maatregelen met de sectie, de leerling zelf en met ouder(s)/verzorger(s).

Dyslexie en de creatieve vakken

Talige vaardigheden: strategisch lezen en schrijven; woordenschat; spelling

Hulp bij het lezen van de tekst:

- Thuis voorbereiden of pre-teaching in de les in een klein groepje.
- Docent leest oor, lezen met een maatje of lezen met compenserende software.

- Help met structuur aanbrengen in een tekst (webquest).
- Achteraf samenvatting geven op papier.

Woordenschat:

- Leg een woordenlijst aan met vaktermen/symbolen/formules.
- Laat de woordenlijst ook gebruiken bij toetsen.
- Wijs op de opbouw van een woord, zoals voorvoegsel hyper-.
- Maak relaties tussen woorden visueel en concreet door: mindmap; woordweb; concept map.
- Zorg voor veel korte herhaling van nieuwe woorden/vaktermen en gebruik ze in diverse contexten.

Begrijpen van tekst:

- Leer de leerling kernwoorden; namen; begrippen te halen uit een tekst.
- Model hardop het begrijpen van een tekst.
- Laat: markeren; onderstrepen; verbinden.
- Leer om te gaan met multiplechoicevragen; nauwkeurig lezen.

Schrijven van tekst:

- Laat compenserende software gebruiken voor het schrijven van werkstukken/ verslagen en het maken van aantekeningen.
- Geef duidelijke richtlijnen voor het zoeken en verwerken van informatie.
- Geef duidelijke criteria waaraan een werkstuk/verslag (stappenplan; schrijfkader) moet voldoen.
- Stimuleer gebruik van de spellingcontrole.
- Werk met voorgestructureerde formulieren voor het maken van aantekeningen.

Dyslexie en de praktijkvakken

Talige vaardigheden: strategisch lezen en schrijven; woordenschat; spelling

Hulp bij het lezen van de tekst:

- Thuis voorbereiden of pré-teaching in de les in een klein groepje.
- Docent leest voor, lezen met een maatje of lezen met compenserende software.
- Help met structuur aanbrengen in een tekst (webquest).
- Geef achteraf samenvatting op papier.

Woordenschat

- Laat een woordenlijst aanleggen met vaktermen/symbolen/formules.
- Laat de woordenlijst gebruiken bij toetsen.
- Wijs op de opbouw van een woord, zoals voorvoegsel hyper-.
- Maak relaties tussen woorden visueel en concreet door: mindmap; woordweb; concept map.
- Zorg voor veel korte herhaling van nieuwe woorden/vaktermen en gebruik ze in diverse contexten.

Begrijpen van tekst

- Leer de leerling kernwoorden; namen; begrippen te halen uit een tekst.
- Model hardop het begrijpen van een tekst.
- Laat: markeren; onderstrepen; verbinden.
- Leer om te gaan met multiplechoicevragen → nauwkeurig lezen.

Schrijven van een tekst

- Laat compenserende software gebruiken.
- Geef duidelijke richtlijnen voor het zoeken en verwerken van informatie.

- Geef duidelijke criteria waaraan een werkstuk/stageverslag (stappenplan; schrijfkader) moet voldoen.
- Stimuleer gebruik van de spellingcontrole.
- Werk met voorgestructureerde formulieren voor het maken van verslagen.

Dyslexie en de zaakvakken

Talige vaardigheden: strategisch lezen en schrijven; woordenschat; spelling

Hulp bij het lezen van de tekst:

- Thuis voorbereiden of pré-teaching in de les in een klein groepje.
- Docent leest voor, lezen met een maatje of lezen met compenserende software.
- Help met structuur aanbrengen in een tekst.
- Geef achteraf een samenvatting op papier.

Woordenschat:

- Leg een woordenlijst aan met vaktermen/symbolen/formules.
- Laat de woordenlijst ook gebruiken bij toetsen.
- Wijs op de opbouw van een woord, zoals voorvoegsel hyper-.

Begrijpen van tekst:

- Leer de leerling kernwoorden te halen uit een vraag.
- Model hardop het begrijpen van een tekst.
- Laat: markeren; onderstrepen; verbinden.
- Leer om te gaan met multiplechoicevragen.

Schrijven van tekst:

- Laat compenserende software gebruiken voor het schrijven van werkstukken/ verslagen en het maken van aantekeningen.
- Help de leerling (digitale) informatie te zoeken voor werkstukken/verslagen.
- Geef duidelijke criteria waaraan een werkstuk/verslag (stappenplan; schrijfkader) moet voldoen.
- Stimuleer gebruik van de spellingcontrole.
- Leer de leerling de schrijfttekst 2x door te lezen en te corrigeren: 1. op inhoud; 2. op spelling.
- Werk met voorgestructureerde formulieren voor het maken van aantekeningen.

Bijlage IV

Signalenlijst lees- en spellingproblemen

Om leerlingen met ernstige leer- en spellingproblemen, mogelijk dyslectische leerlingen te signaleren via observatie is noodzakelijk te weten waar deze leerlingen problemen mee hebben. In hoofdstuk 3 (schema 3.1) van het *Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs* staat een uitgebreid overzicht van mogelijke problemen. Voor observaties in de klas is dit overzicht ingekort tot de meest in het oog springende problemen.

Met deze signalenlijst kunt u nagaan hoe u in uw lessen informatie kunt verkrijgen over leerlingen die met een aantal van deze problemen te kampen hebben. Om signalen te registreren is observatie alleen niet voldoende. Signalen moeten ook uitgelokt worden door het geven van specifieke taken of door het vragen stellen aan leerlingen.

	Mogelijke signalen dyslexie	Naam leerling:
Technisch lezen	Heeft moeite met accuraat en vloeiend hardop lezen	
	Struikelt met hardop lezen over onbekende woorden	
	Leest zeer traag	
Spellen	Maakt zowel in complexe als in alledaagse eenvoudige woorden veel spelfouten	
	Maakt bij de moderne vreemde talen fouten die wijzen op interferentie met het Nederlandse spellingsysteem	
Spreken	Heeft moeite de juiste uitspraak van woorden in de moderne vreemde talen onder de knie te krijgen	
	Is soms traag in het onder woorden brengen van zaken door woordvindingsproblemen	
Luisteren	Heeft moeite met luisteroefeningen, werkt traag en kan onvoldoende tot begrip komen	
Algemeen	Heeft moeite met het onthouden van betekenisloze associaties, bijvoorbeeld vocabulaire, namen, jaartallen e.d. ondanks intensief oefenen	
	Werkt traag, kan herhaaldelijk het tempo van de klas niet bijhouden als het om lezen en schrijven gaat	
Functionele taken	Schrijft onsamenhangende teksten	
	Laat bij correctie fouten zitten, ziet ze over het hoofd	
	Slaat vragen over bij opdrachten en proefwerken	
	Maakt fouten bij het overnemen van gegevens van het bord	
	Heeft problemen met begrijpend lezen	

	Heeft problemen met stellen/ formuleren	
Sociaal- emotioneel	Is onzeker over zijn cognitief functioneren	
	Is ongemotiveerd voor taken die hij moeilijk vindt	
	Heeft moeite met concentratie	
	Vertoont vermijdingsgedrag	

Specifieke opmerkingen m.b.t. gesignaleerde leerlingen: